
Péntek Imre

Modell és tipológia

Szurcsik József veszprémi tárlatáról

A nézőnek, az intézményeknek és szakembereknek – s ne feledjük, a gyűjtőknek! – is meg kell küzdenie a kortárs képzőművészet „alakváltozásával”. A változások az elmúlt évek alatt is – bár nem látványosan – megjelentek a kiállítóterekben, a műhelyekben, szellemi téren. Ellobbant az új szenzibilitás, vegetálnak a posztmodern különböző irányzatai, a csendes útkeresés időszakát éljük, különösebb „megváltó” formaújítás nem szorongatja az alkotókat. Az installációk „kiteljesedése” – ahogy elárasztják a kiállítótereket, főként a fiatalok esetében – nem számít újdonságnak.

A több évtizedes művészi munkák ma érnek be. Van, akinél radikális útkeresés(ek) színesítették a palettát, s ennek következetes kiaknázása folyik, másoknál a megtalált motívumok, formaelemek állhatatos és következetes ismétlődése jelenti a legfőbb feladatot. Szurcsik József, a középgeneráció jeles alkotója – Gerber Pál, Gál József, Rácmolnár Sándor, Gerhes Gábor és Kicsiny Balázsa alkotói társaságában – szintén az állandóság eljegyzettje. Húsz év óta a karakteres, robusztus férfifej és a fal, az építmény a fő motívumok képein. Lehetnek ezek kis, esetleg nagyobb festmények, vagy többféle technikával készült grafikák. Ettől függetlenül, hogy az élmény meggyötör képzelt szituációival – amelybe alakjait helyezi –, érezni lehet az érzéki megjelenítés élénkségét, a viaszos, pergő hamvasságot és a rideg elgondolás kalodáját. Ez a libikóka adja műveinek feszültségét. Nem tudjuk eldönteni: színpadi drámát látunk, díszletekkel, kosztümökkel vagy erkölcsi példázatot, melyet mutatópálcával tár elő egy szigorú tekintetű tanár. És Szurcsik kegyetlen: nem ismer irgalmat. A nézőt, a szemlélőt nem kíméli, tövig megforgatja a felvázolt csapdákban. Sőt, mintha nem elégedne meg az egyszeri közléssel, ismétlésekkel, a vég-sőkig, az abszurdumig feszíti, nyomatékosítja kedvenc tartalmait.

Régóta ismerem, figyelem képeit, de mindig volt egy érzésem: titka van ezeknek a konstrukcióknak, ezeknek a markáns vizuális talányoknak, amivel a művész előadja mondandóját. Ezek akár közhelyek is lehetnek, a popularitás nyerő/vesztő, erőteljes képzetei, amelyek plakátharsánysággal célozzák meg az okatlan tudatot. Ez a lehengerlő „kép- mutatás” elsodorja a felmerülő aggályokat. Szurcsik vizuális „tűntetései” előtt fejet kell hajtani...

Legutóbbi, veszprémi kiállításán talán közelebb kerültem a „megoldáshoz”. Áttekintettem néhány, róla szóló elemzést, megközelítést. Szombathy Bálint 2012-es, Arts Galériabeli megnyitójának szövegében a következőket találjuk: „Első látásra megmaradtak bennem különleges, mértani szabású architektonikus alakjai, illetve egész színpadi univerzuma, hiszen nála a figuratív jelzöt feltételesen, részlegesen szabad csak használni, egy monumentálisan szürreális világ részeként. Egy olyan világkép részeként, amelyben a központi motívumokat az ellentétek mozgatják és emelik drámai szituációkba. A művész hol a földbe ültetett, hol pedig a magasban lebegtetett, de kivétel nélkül mértanian szabályos formákból bontja ki antropomorf lényeit, embert idéző arcminiatúráit. Ott, ahol a síkok a derékszög szigorában találkoznak, ahol minden precízen klappol egymásra, onnan vájja ki meglepetésszerűen az emberi arcokat, olyképpen, mint a szobrász a lágy formát az alaktalan tömbből. Igen, Szurcsik valóban élettelen szobrászati formákat görget a képre, melyekből kibontja az éppen adott lehetőséget, az életteli emberarcú ősfomat.”

„Architektonikus alak, antropomorf lények, életteli, emberarcú ősfomat” – nos, ezek a szakember fogalmi párlatai Szurcsik alakjaival kapcsolatban. Nekem ez kevés. Legfeljebb formai lelemény. A cél, a szándék marad el. Úgy vélem, nem ősfomatról van szó, hanem mai modellekről. És a hozzá tartozó tipológiáról. Amelynek érezhető aktualitása – szinte zavarba ejtő. A mester szerint a hatalom tönkre teszi, devalválja az alattvalókat. Ennek a modellnek számos variációját tárja elő, szinte élvezettel merít el ebben az ellentmondásban. Mayer Erzsébet A megkövesült alfahím – Szurcsik József képei és Császár László versei alapján című tanulmányában sok olyan utalással találkozunk, amely erről szól. A szerző – Szurcsik képei láttán –, „önmagába kövesedett emberről”, „gépeberről” beszél, akinek az építés és a rombolás a szenvedélye. „Autista kőember”. „Lelki erődítmény”. Nos, ez a megközelítés közel áll az én felfogásomhoz. Az sem idegen, hogy – az alattvalók a hatalmon lévőkkel kapcsolatban, Szurcsik egyik legismertebb képe – a két fél kölcsönös kapcsolatából nem a fenti gög elutasítása, hanem nyelvek önkéntes mutatványa, a „benyalás” gyönyörrelvezete lesz. Nos, számos ilyen példázatot, fogalmi csapdát állít nekünk a festő, amelyet nagy elánnal, szakmai felkészültséggel változtat képi elemmé. És nekünk végig kell futni ezen az akadálypályán: az általa kreált típusokkal. Nem véletlenül lett a veszprémi kiállítás címe: Hősök és bálványok. Szurcsikban elevenen él egy alapvetően morális érzékenység. Egy mérce. Egy követelményrendszer. És képeinek világa ezekből – néha didaktikus – kreációkból áll össze, szakadatlan folytonossággal, meggyőző erővel és belénk maró hitellel. És ez a morális beágyazottság egészen a politikumig

ér el, anélkül, hogy bárki magára venné a félreérthetetlen célzásokat. Így lesz a futásból „vesszőfutás”, a *Megafon*ból áradó dicshimnuszról származó ismétlődés, a kiüresedésből *Gondolatelszívó*, a gyanakvásból *Egymást figyelők*. A *Várakozó vulkánok* sem csupán természeti képződmények, a társadalmi feszültség morajlik (adott esetben) alattuk. Az ostobaság evolúciója is „kivirágzik” ezen az egyébként rosszul termő földön. Az „ősgonosz” delejező ereje sajátos frontokba szerveződik, amelynek lehetetlen ellenállni. A magányos hősök „lyuggatottan” állnak a vártán, de a győzelem reménye nélkül. Mégis, ez a természet adta „elan vital” megszüli az ellenoldalt is.

Szurcsik nem csak a rossz esélyek felmutatója, a jó felé vezető útnak is ad lehetőséget. Öröket állít a világban: „lélekőrei” – grandiózus emberhegyei – a békét és biztonságot felügyelik körülöttünk. Grafikai közt a Figyelmeztető és a Jóhiszemű is megjelenik, mint tipológiai lelemény.

A veszprémi tárlaton a Dubniczay-palotában, a Várgalériában a művész jól ismert, jellegzetes festményeit láthattuk. (Két bajnok, Egymást figyelők, Ember embernek..., Merengő) E művek hatása ma is eleven. A filozófiai mélység és festői kvalitás kettőse elsöpri az esetleges fenntartásokat. Ami érdekesnek mondható: számos grafikai tablóval találkozhatunk. Ezek közt jó néhány nagyméretű festmény vázlatával, variációjával. Ismét elgondolkodhattunk a figuratívitás és a szürrealizmus kapcsolatáról. Dali, Francis Bacon, Chirico magyar követői, mint Méhes László, ef Zábó István, Filep Sándor vagy Birkás Ákos kiváló tanítványnak bizonyultak. Szurcsik is elhelyezhető ebben a sorban: bármelyik realista szituációt képes „átbillenteni” a valószerűtlen szférájába. Ehhez széleskörű, természetesen ható eszköztárat használ, amelyet már-már rutinszerűen alkalmaz. Az emberi építményei képesek a földre tapadni, mélybe nyúlni és a magasba emelkedni, ott lebegni. Természeti-emberi eredetük arra utal, hogy a kozmosz kárhózatának fejleményei ezek az antropomorf szörnyek. Máskor inkább tudálékos mutató táblák, tanulságot szolgáltató ábrái. Érdekes még szólni az ismétlődésekről, a sorozatszerűségről. A mértan mágiájával élő művész képes kibontani a képzeletét irritáló gondolatot, etikai feladványt, de rendszerező racionalizmusa ennek is keretet szab: ezek a szeriális művek, főként grafikák, betöltik a maguk teljességét. Finom, elegáns vonások, megejtően tiszta részletek. Megfigyelhetjük, nem egy mesterséges univerzum egyenfiguráiról van szó, az egyediségre való törekvés ösztönszerű velejárója még sorozatainak is.

Dr. Keserű Katalin hívta fel figyelmet arra, a Szurcsik-féle kőépítmények, antropomorf teremtmények emlékeztetők is, sajátos monumentumok. Kapcsolatuk van az idővel. Egyik, szentendrei megnyitójában írta: „Az emberben mégis felmerül a kérdés, meddig lesz olyan lény, akinek a csőd egyáltalán jelent valamit, s aki jelenteni tudja, mert van emlékezete.

Szurcsikot azonban ez a kérdés láthatóan nem izgatja. Kezében a világ mutációit termő rajzi készséggel képes túllépni a szürreális realitáson (mint valóságon és stíluson), s felmutatni – most már a rajz korlátlan lehetősége által – az élet alternatíváit.” Tehát képes – erre többször is utaltam – távlatot teremteni, a nagy-nagy, eszményeket felőrlő bizonytalanságban. Néha elgondolkodom: nem fenyegeti-e a monotónia, az önisméltés, a kiüresedés ezt a kvalitásos műegyüttest? De rá kellett jönnöm: az a morális megalapozottság, az a kivételes figyelőkészség, az a kényes egyensúlyokat görgető szellem nem fáradt ki, nem lágyult el a mai napig. A modell és tipológia, amely mellett évekkal ez előtt elkötelezte magát, olyan mérce, amely nem csorbult ki. Sőt, kifejezetten éleződött. A tartalmi és formai megújulás „aranytartaléka” ott rejtezik tehetségében, amely eddig is képes volt megítélni istentelen héroszokat görgető korunkat. Nem könnyű felismerni, mikor válik a kozmikus méretű ígahirdetés szánalmas bohóc szereppé. Mikor lesz impozáns felvonulásból macskajajos utcai szédelgés. Átvergődni a lépten-nyomon elénk táruló (történelmi) buktatókon: Szurcsik képes volt erre a bűvészmutatványra. Maradt ereje, hogy felismerje, bár ezt a manipulációk sora igyekszik eltakarni, a hősök közül gyakran válnak bálványok, s e metamorfózis bűverejébe akár bele is pusztulhatunk.

Szurcsik József: Szégyenkező

Szurcsik József kiállításának enteriőrjei
a Művészetek Háza Veszprém Várgalériájában